

УДК 338.2

Єфремов Д. П.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ЕФЕКТИВНІСТЬ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ КНР

Досліджено етапи формування моделі соціального захисту Китаю, на основі чого дано оцінку градуалістичному варіанту трансформації командно-планової економіки. Підрахований перерозподільчий ефект від соціальної політики дозволив зробити висновки про значення суспільного сектору в боротьбі з економічною нерівністю в КНР.

Ключові слова: соціальний захист, перерозподіл доходів, соціальна політика КНР.

Постановка проблеми. Внаслідок швидкої індустріалізації та продемонстрованих протягом останніх 30 років високих темпів економічного зростання Китаю вдалося досягти відчутного підвищення показника, який вченими найчастіше використовується для оцінки рівня добробуту, – ВВП на душу населення. З 1980 р. до 2013 р. він збільшився зі 193 до 6807 дол. США, зростаючи щорічно в середньому на 200 дол. Але попри формальне покращення умов життя досягнуті вигоди розподілилися серед громадян вкрай нерівномірно. Про це свідчить величина коефіцієнту Джині, яка на сьогодні становить 0,474.

За роки ринкових реформ в Китаї утворилося суттєве майнове розшарування населення за рівнем доходів, яке має кілька вимірів для аналізу й оцінки: просторово-географічний, урбанізаційний, віковий, гендерний – в кожному з яких спостерігаються свої детермінанти посилення соціальної несправедливості. З'явилися чітко виражені групи населення, на яких економічне зростання позначилося негативно або які виявилися не в змозі скористатися його плодами. Вочевидь, вони мають стати адресатами цілеспрямованої допомоги від суспільства, що буде надана їм через систему соціального захисту, яка сьогодні стрімкими темпами розбудовується в КНР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цікавість до вивчення проблем соціального захисту КНР демонструють як китайські [2; 5], так і західноєвропейські та американські вчені [1; 4] та суспільно-політичні організації [3]. Всіх хвилюють перспективи розвитку китайської економіки та потенційні загрози цим процесам, що можуть утворитися внаслідок загострення суспільних протиріч. Активно досліджують спроби Китаю поєднати в національному господарстві капіталістичні відносини та соціалістичні елементи російські вчені [6; 7]. Сінологічні студії в Україні практично відсутні або ж не стосуються прикладних проблем.

Мета статті. Тому в межах цієї статті автор ставить завдання частково усунути ці прогалини та, спираючись на результати провідних світових досліджень, проілюструвати гострі соціальні проблеми КНР, досвід боротьби з якими є актуальним для реформованої в Україні системи соціального захисту.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, сучасна система соціального захисту включає в себе наступні важливі елементи: соціальне страхування, як от пенсії, медичне забезпечення та підтримка на випадок безробіття, а також соціальну допомогу, яка пов'язана з гарантованими мінімальними стандартами умов життя. Спираючись на зазначену класифікацію, проаналізуємо китайську модель соціального захисту на предмет її редистрибутивної потужності та соціальної справедливості. Їх можна буде вважати визначальними і високи-

ми, якщо роль соціальної допомоги в моделі виявиться переважаною, а отже, потребуватиме залучення значних обсягів суспільних фінансів.

Китайський варіант надання соціального захисту почав створюватися після завершення визвольної війни та утворення народної республіки. У 1951 р. було прийнято «Устав зі страхування праці», де вводилися базові елементи соціальної підтримки міських трудящих – вихід на пенсію, втрата працездатності, професійні захворювання, медичне забезпечення, захист вагітних, надання місця для проживання, фінансування яких покладалося або на підприємства-працевдавців, або безпосередньо на державний бюджет. Слід відзначити, що цей перший нормативний акт не охоплював жителів сільських районів, допомога та догляд за якими неявно покладався на членів їх родини. Тобто прийняті кроки не носили системного характеру і в подібному незавершеному вигляді проіснували до часу ринкових перетворень соціалістичної економіки.

З 1980-х років почали відчуватися прогалини у сфері соціального забезпечення: поганий рівень покриття населення, низький, прив'язаний до застарілих стандартів обсяг виплат, регіональні диспропорції. Їх загострення стало поштовхом до широких реформ в згаданій сфері та адаптації її до сучасних умов, хоча перетворення почалися з помітним часовим лагом.

Так, першочергова реформа, спрямована на охоплення пенсіями робітників підприємств у містах, проходила у 1995-1997 рр. Її метою було запровадження класичного трирівневого пенсійного забезпечення, де перший обов'язковий щабель формується за рахунок внесків роботодавців у спеціальний державний солідарний фонд в обсязі 17% від оплати праці. 11-відсоткові обов'язкові персональні накопичення другого обов'язкового рівня фінансуються спільно працівником та роботодавцем: внесок першого коливається від 3 до 8%, а другий покриває решту. Внески третього добровільного рівня формуються індивідуально через комерційні структури.

Значно гіршою якістю відрізняється пенсійне забезпечення жителів аграрних районів. Запроваджені з 1992 р. Міністерством громадських справ заходи виявилися малоєфективними, оскільки не змогли забезпечити селян похилого віку страховим покриттям на прийнятному рівні та сформувати привабливі умови добровільної участі в пенсійних накопиченнях; родина залишалася основним фінансовим донором для них ще тривалий час. Лише з 2009 р. Державною радою КНР у практику була запроваджена сучасна система, якою одразу вдалося охопити 13% сільського населення [3].

1998 р. законодавчою владою була запроваджена Базова система медичного страхування,

бенефіціарами якої виявилися робітники, що працюють у містах, а також державні службовці. Вона була спрямована на запровадження змішаної моделі персонального фінансування амбулаторного лікування та суспільного покриття стаціонарної медичної допомоги, для чого із заробітної плати зайнятих щомісячно утримувалося 2%. В сільську місцевість медичне забезпечення прийшло із запізненням на п'ять років та фінансувалося селянами спільно з органами влади, але не через відсоткові вирахування з доходів (які визначити складно), а у вигляді фіксованих сум в 20-30 юанів з особи та 40-60 юанів від державних інституцій. На сьогоднішній день система медичного страхування на рівні країни у своєму функціонуванні не досягла стабільності, що обумовлено надзвичайною кількістю її учасників, відносно малою чисельністю медичних закладів та повільними темпами накопичення коштів у страховиків [2].

Об'єктом державної уваги в КНР також є страхування на випадок безробіття, яке у 1999 р. було поширене із зайнятих на державних підприємствах на робітників усіх організацій та установ. Відтоді вони зобов'язані перераховувати 1% від своєї зарплати у відповідний фонд, які доповнюються 2-відсотковим внеском від їх роботодавців. Допомога на період безробіття може тривати від 12 до 24 місяців, а її обсяг залежить не стільки від зарплати на попередньому місці роботи, скільки від регіонального рівня мінімальної заробітної плати.

Прожитковий мінімум як орієнтир для забезпечення найнеобхідніших потреб найбідніших міських жителів був запроваджений також у 1999 р. Тим, хто не досяг його рівня, місцева адміністрація відповідно до вартості споживчого кошика на її території надавала додаткові субсидії. Лише з 2007 р. Державна Рада видала циркуляр «Про запровадження системи гарантованих мінімальних субсидій в сільських районах». Під його дію потрапили знедолені, пенсіонери, інваліди та особи, хворі від народження, або 9,5% жителів сільських територій. Вони отримували субсидію безпосередньо від держави розміром в середньому 82 юані на місяць, що становило лише 5% середньомісячного душевого чистого доходу селянських домогосподарств. Натомість пряма щомісячна субсидія знедоленим жителям міст складала 205 юаней – 15,6% середніх доходів міських домогосподарств, що знову-таки говорить про політику преференційної підтримки урбанізованих районів перед аграрними територіями [1].

На додачу з метою забезпечення найбільш бідних жителів міст (з 2003 р.) та сіл (з 2006 р.) можливостями оплати лікування під час тривалої хвороби, а також для неохоплених системою медичного страхування створений спеціальний національний фонд медичної допомоги, який фінансується з урядових джерел, а також частково від благодійних внесків.

У підсумку рівень охоплення населення основними елементами системи соціального захисту на сьогодні залишається неоднорідним: жителі міст мають значно ширший діапазон доступу до її складових у порівнянні з мешканцями сіл. Але і з містами все не так однозначно. Узагальнені статистичні дані (рис. 1) показують, що після запровадження основного масиву соціальних реформ наприкінці 1990-х лише приблизно половина міського населення є інтегрованою до системи.

Помітних успіхів вдалося досягти в медичному страхуванні, де частка охоплених збільшилася у

7,5 рази за 14 років. Стабільний прогрес спостерігається також в частині пенсійного забезпечення для мешканців міст: від майже 42% у 1997 р. до 62% у 2012 р. Частина містян, які потребують матеріальної допомоги для досягнення мінімального прожиткового мінімуму, скоротилася з пікових 8,6% 2003 р. до 5,8% у 2012 р., що свідчить про ефективну роботу місцевих соціальних служб. Після реформ у 1999 р. системи страхування на випадок безробіття частка охоплених нею повільно скорочувалася, але із актуалізацією проблеми безробіття від початку економічної кризи 2008 р. вона знову почала збільшуватися. Зрештою, самі показники охоплення соціальним забезпеченням не надають інформації про його величину і здатність забезпечувати справедливість серед членів суспільства.

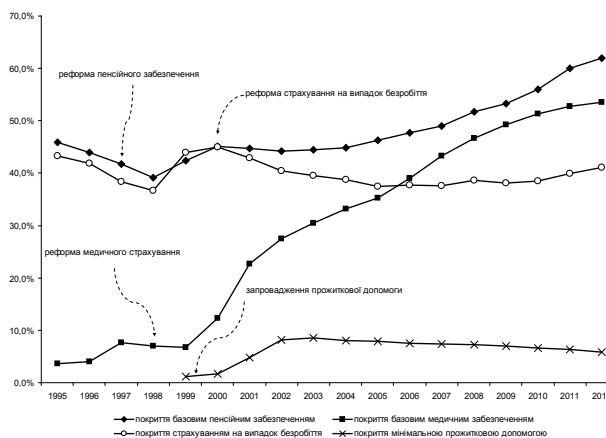

Рис. 1. Рівень покриття міського населення КНР основними елементами системи соціального захисту

Для визначення ефективності запровадженої в КНР системи соціального захисту необхідно здійснити оцінку її редистрибутивної потужності. З цією метою фахівці в сфері соціальної політики найчастіше використовують так званий індекс Масгрейва-Сінна, ідея якого полягає в протиставленні початкового доходу домогосподарств фінансам, які опиняються в їх розпорядженні після здійснюваного державою перерозподілу доходів, а отже, враховують набуті ними вигоди від елементів соціального захисту. Дослідники здійснюють заміри індексів для різних соціальних страт до та одразу після запровадження реформ у сфері соціального захисту і на основі розходжень між ними роблять висновки про його ефективність.

Оскільки подібна методика ґрунтується на використанні специфічної інформації мікроекономічного характеру, яку можна отримати лише внаслідок польових обстежень китайських домогосподарств, то у подальшому ми спиратимемося на результати досліджень Л. С. Хе [5], проведених у цій галузі. На основі зібраних даних він визначив коефіцієнти Джині для населення працездатного та пенсійного віку з врахуванням та без вигід, отримуваних ним від системи соціального захисту до початку та після завершення основних реформ, що забезпечили становлення сучасної системи соціального захисту в КНР. Їх значення було узагальнено в таблиці 1.

На основі аналізу даних таблиці можна дійти висновку, що діюча модель загалом веде зменшення нерівності в розподілі доходів населення Китаю, про що свідчать додатні значення показників

Таблиця 1

Перерозподільчий ефект, що спостерігається в доходах домогосподарств під впливом системи соціального захисту (на основі коефіцієнтів Джині) Китаю*

Рік	Страта	Коефіцієнти Джині, визначені для			Ступінь перерозподілу	
		початкового доходу ⁽³⁾	перерозподіленого доходу I ⁽⁴⁾	перерозподіленого доходу II ⁽⁵⁾	доходу I	доходу II
		A	B	C	(A - B)/A	(A - C)/A
1995	все населення	0,35437	0,25904	0,35317	26,90%	0,34%
	працездатного віку ⁽¹⁾	0,29138	0,25689	0,29052	11,84%	0,30%
	пенсійного віку ⁽²⁾	0,63855	0,26315	0,63514	58,79%	0,53%
2002	все населення	0,40592	0,30102	0,40231	25,84%	0,89%
	працездатного віку	0,3508	0,3037	0,34686	13,43%	1,12%
	пенсійного віку	0,62874	0,28832	0,62626	54,14%	0,39%

* Джерело: [5]

Примітки: (1) Працездатний вік: від 16 до 59 років для чоловіків, від 16 до 54 років для жінок.

(2) Пенсійний вік: понад 60 років для чоловіків, понад 55 років для жінок відповідно до законодавства Китаю

(3) Початковий дохід = заробітна плата + чистий дохід від індивідуального бізнесу + дохід від власності + інші форми доходів

(4) Перерозподілений дохід I = початковий дохід + всі отримані трансферти від соціального захисту - всі сплачені внески на соціальний захист

(5) Перерозподілений дохід II = початковий дохід + отримані трансферти від соціального захисту (без урахування пенсій) - всі сплачені внески на соціальний захист (без урахування пенсій)

ступеню перерозподілу доходів свідчать для всіх категорій населення.

Основними ж бенефіціарами соціального захисту виступають особи похилого віку - під його впливом їх доходи покращуються на понад 50%, в той час як для працездатного населення очікувані вигоди коливаються дотрохи 1%. Це означає, що центральне місце у створеній системі займає пенсійне забезпечення. Зміщення її в згаданий бік, з одного боку, опосередковано свідчить про низький відносний рівень пенсійних виплат, який поки що припадає на кожного їх отримувача, з іншого, говорить про велике значення, яке в соціальній політиці уряду відводиться старшим стратам населення. За прогнозами, з 2000 до 2025 р. у КНР очікується подвоєння частки осіб віком понад 65 років з 7 до 14%; між 2025 і 2030 роками їх чисельність перетне позначку в 200 мільйонів осіб, а до 2040 р. сягне рівня 300 мільйонів. Очевидно, що складність забезпечення гідних пенсійних виплат в довгостроковій перспективі постійно посилюватиметься.

Співставлення коефіцієнтів Джині до ініційованих керівництвом країни наприкінці 1990-х основних складових соціальних реформ та після їх остаточного введення в дію на початку 2000-х свідчить, що нерівність у доходах продовжує зростати. Якщо для осіб працездатного віку за аналізований період нерівність у початкових доходах підвищилася на 20,4% (0,3508 у 2002 р. проти 0,29138 у 1995 р.), то у перерозподілених через систему соціального захисту доходах I типу вона збільшилася на 18,2%. Тобто діюча модель спромоглася компенсувати робітникам всього 2,2% доходів.

Хе пояснює малу ефективність соціального захисту наступними чинниками. По-перше,

не все населення на момент польових обстежень (2002 р.) було охоплено компонентами запровадженої системи соціального захисту: пенсійним забезпеченням та страхуванням на випадок безробіття - дещо більше 40%, медичним забезпеченням - лише 27%. Тому ефект від соціальних трансфертів мав обмежений вплив на добробут домогосподарств. По-друге, за роки реформ ступінь інтегрованості економіки Китаю в світове господарство підвищувалася, що зробило її більш чутливою до зовнішніх шоків, так як, наприклад, Східно-Азійська економічна криза 1997-1998 років. Як наслідок, навантаження на систему соціального захисту також посилювалися [5].

Висновки і пропозиції. У підсумку суперечливим результатом введеної в КНР системи соціального захисту, що проявилася з плином часу, став «реверсивний характер перерозподілу доходів». Ця теза знаходить підтвердження у розрахунках китайських вчених [5], відповідно до яких, протягом нульових років обсяг соціальних трансфертів, отриманих найзаможнішими домогосподарствами (верхній квінтіль розподілу), був у 7,4-9,3 рази вищий від коштів, наданих державою найбіднішим верствам населення (нижній квінтіль). Причиною такої ситуації, як було з'ясовано в ході цього дослідження, є фактичне зміщення центру ваги соціальної системи в бік пенсійного забезпечення.

Таким чином, діюча система соціального забезпечення КНР: а) не виконує завдання із відновлення вертикальної справедливості в суспільстві; б) націлена на зворотній розподіл первинних доходів між поколіннями; в) містить у собі дестабілізуючий потенціал, що може проявитися назовні за умов поглиблення соціальної нерівності.

Список літератури:

1. Cook, S. (2009) «Social protection in East and South East Asia: a regional review», Institute of Development Studies, Brighton, UK, 54 p.
2. Feng, J. (2012) «China's health transition and future health care financing» in Unfinished reforms in the Chinese economy / edited by Jun Zhang, Shanghai : Fudan University, 2012, 229-267.
3. Feldstein, M. and Liebman, J. (2008) «Realizing the Potential of China's Social Security Pension System» in Public finance in China : reform and growth for a harmonious society / edited by Jiwei Lou, Shuilin Wang, World Bank, 2008, 309-316.
4. Gough, I. (2013) «Social policy regimes in the developing world» in Handbook of comparative social policy / edited by P. Kennett, School for Policy Studies, University of Bristol, UK, 2013, 205-224.

5. He, L. (2012) «Enhancing the income distribution effect of social security system in China: empirical and policy suggestions» in / edited by Jun Zhang, Shanghai : Fudan University, 2012, 340-369.
6. Медведев, Р. Подъем Китая. Что такое социализм по-китайски? / Рой Медведев. – М. : Астрель, 2012. – 318 с.
7. Современный Китай: Социально-экономическое развитие, национальная политика, этнопсихология / Отв. ред. Д. В. Буяров. Изд. 2-е. – М. : КРАСАНД, 2013. – 296 с.

Ефремов Д. П.

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

ЭФФЕКТИВНОСТЬ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ КНР

Резюме

Исследованы этапы формирования модели социальной защиты Китая, на основе чего дана оценка градуалистическому варианту трансформации командно-плановой экономики. Подсчитан перераспределительный эффект от социальной политики, что позволило сделать выводы о значении общественного сектора в борьбе с экономическим неравенством в КНР. **Ключевые слова:** социальная защита, перераспределение доходов, социальная политика КНР.

Yefremov D. P.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

THE EFFECTIVENESS OF PRC'S SOCIAL SECURITY MODEL

Summary

On the investigation of creation of social protection model in China the success of gradualistic transformation option from planned to market economy is assessed. The estimation of redistributive effect of social policy led to conclusions about the role of public sector in the fight against economic inequality in China.

Key words: social security, income redistribution, Chinese social policy.

УДК 331.21

Жадан О. В.

Харківський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМ ОПЛАТИ ПРАЦІ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджено теоретичні основи систем оплати праці. Охарактеризовано еволюцію систем оплати праці в умовах індустріального та постіндустріального розвитку світової економіки. Визначено тенденції розвитку систем оплати праці, що сформувалися в економіці провідних країн світу у сучасних умовах.

Ключові слова: оплата праці, система оплати праці, організація оплати праці, світова економіка, тенденції розвитку.

Постановка проблеми. Оплата праці є однією із значущих характеристик соціально-трудова відносин та потужним засобом управлінського контролю, що обумовлює постійний інтерес до пошуку більш результативних і ефективних методів розподілу коштів в цій сфері. Однак в якості методу управлінського контролю система оплати праці являє собою певну компенсацію тиску, який чиниться на робочому місці по відношенню до працівників, груп та їх представників. Отже, очевидно, що системи оплати праці не можна просто сприймати як структурні, штучно змодельовані програми, зафіксовані за допомогою статичної класифікації або простої типології. Скоріше, система оплати праці – це процес, в якому виникають проблеми, що стосуються здійснення вибору, впровадження, дії та впливу. Тому цей процес слід розглядати в динаміці, детально виявляючи та відстежуючи тенденції та перспективи його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем організації заробітної плати, визначення її сутності в умовах формування

ринкових відносин здійснюють вітчизняні вчені-економісти А. Базилюк, Д. Богиня, Є. Бойко, С. Вовканич, В. Данюк, Г. Дмитренко, А. Каплина, М. Карлін та інші. Наукові роботи цих економістів містять пропозиції щодо реформування системи оплати праці. Вчені інших країн також приділяють велику увагу дослідженню зазначених питань. Серед зарубіжних вчених вагомий внесок у розробку проблем розвитку систем заробітної плати здійснили А. Маршалл, Дж. М. Кейнс, П. Самуельсон, В. Майер, А. Маслоу, Е. Мейо та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи складність та багатоглибкість проблеми, чимало завдань у галузі теоретичного обґрунтування визначення тенденцій розвитку систем оплати праці у сучасній економіці залишаються невирішеними або недостатньо розробленими.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичне обґрунтування тенденцій розвитку систем оплати праці у сучасній світовій економіці.